

Acțiunea colectivă ca mijloc de reparare a prejudiciilor în masă. O analiză din perspectiva dreptului comparat

Redactor: Alina Maria Ionescu
Tehnoredactor: Mariana Rădu
Copertă: Alina Maria Ionescu

Universul Juridic

București

-2017-

Abrevieri.....	7
Prefață	9
Cuvânt-înainte.....	15
PARTEA I	
PREJUDICIILE ÎN MASĂ	19
TITLUL I	
CONCEPTUL DE PREJUDICII ÎN MASĂ	20
Secțiunea 1. Contextul apariției prejudiciilor în masă	20
Capitolul I. De la raporturile juridice individuale la globalizare și societatea „masificată”	21
a. Evoluțiile răspunderii civile: de la răspunderea civilă subiectivă la cea obiectivă	21
b. Viziunea individualistă asupra răspunderii	24
c. Emergența globalizării și a societății masificate	25
d. Apariția „societății riscului”	30
e. Efectele masificării societății și a riscului în sfera dreptului. Masificarea efectelor ilicitului.....	33
Capitolul II. Exemple de masificare a faptelor ilicite și a răspunderii	37
a. Prejudiciile cauzate de azbest.....	37
b. Prejudiciile cauzate de dispozitivele medicale: Dalkon Shield	43
c. Accidentele tehnologice: explozia uzinei AZF Toulouse	45
d. Piața de valori mobiliare: cauza Shell Petroleum	48
e. Discriminarea în raporturile de muncă. Cauza Wal-Mart	50
f. Raporturile de consum. Ipoteza clauzelor abuzive	52
Secțiunea a 2-a. Conceptualizarea noțiunii de prejudicii în masă.....	54
Capitolul I. Prejudiciul în masă în dreptul comparat. Alegerea noțiunii.....	54
a. Prejudiciile în masă în dreptul francez.....	55
b. Prejudiciile în masă în dreptul american.....	57
c. Prejudiciul în masă în viziunea Comisiei Europene	63
d. Alegerea noțiunii de „prejudiciu în masă”	66
1. „Delict”, „daună” sau „prejudiciu”? Rațiunea alegerii noțiunii de „prejudiciu”	66
2. „În masă” sau „colectiv”? Rațiunea alegerii locuțiunii adjectivale „în masă”	71
Capitolul II. Identificarea trăsăturilor fundamentale ale prejudiciilor în masă.....	72
a. Existența unui număr mare de victime. Componenta cantitativă	73
1. Pertinența stabilirii unui număr fix de victime.....	73
2. Identificarea altor criterii.....	75
I. Criteriile substanțiale ce pot fi avute în vedere sub aspectul componentei cantitative	75
II. Criteriile materiale ce pot fi avute în vedere sub aspectul trăsăturii cantitative.....	76
b. Existența unor elemente comune victimelor prejudiciilor în masă. Componenta calitativă.....	78

1. Fapta ilicită ca element de coeziune a persoanelor vătămate	78
2. Alte elemente comune.....	81
c. Existența unui interes public distinct și concurent de cel al persoanelor vătămate. Componenta publică.....	82
d. Caracterul transsubstanțial al prejudiciilor în masă. Componenta substanțială.....	86
e. Concluzie sub aspectul trăsăturilor fundamentale comune și definirea prejudiciilor în masă.....	87
Capitolul III. Clasificările prejudiciilor în masă	88
a. Clasificarea prejudiciilor în masă în funcție de natura dreptului încălcat	89
1. Considerații generale privitoare la emergența unor noi tipuri de drepturi în contextul societății masificate	89
2. Clasificarea prejudiciilor în masă în funcție de dreptul substanțial încălcat în prejudicii colective, prejudicii difuze și prejudicii individuale omogene	90
I. Prejudiciile difuze.....	91
II. Prejudiciile colective.....	92
III. Prejudiciile individuale omogene.....	94
b. Clasificarea prejudiciilor în masă în funcție de izvorul acestora	95
1. Prejudiciile în masă izvorâte din accidente în masă	95
2. Prejudicii în masă cauzate de produse.....	98
3. Prejudicii în masă cauzate prin servicii prestate în masă	101
4. Prejudiciile în masă care sunt rezultatul unui ilicit intenționat	102
5. Prejudicii în masă cauzate de acte de guvernământ ilicite	102
c. Clasificarea prejudiciilor în masă în funcție de modul de manifestare a acestora	103
1. Prejudicii în masă elastice vs. prejudicii în masă inelastice.....	104
2. Prejudiciile în masă mature vs. prejudiciile în masă nemature	106
3. Prejudicii în masă omogene vs. prejudicii în masă neomogene.....	108
4. Prejudicii în masă însemnate vs. prejudicii în masă reduse ca valoare.....	109

TITLUL II

IMPACTUL PREJUDICIILOR ÎN MASĂ.....	112
Secțiunea 1. Impactul prejudiciilor în masă din punct de vedere substanțial.....	112
Capitolul I. Impactul prejudiciilor în masă asupra mecanismelor răspunderii civile	112
a. Prejudiciul, condiție a răspunderii civile, în contextul prejudiciilor în masă	113
1. Prejudiciile în masă și caracterul personal al prejudiciului, condiție a răspunderii civile.....	114
2. Prejudiciile în masă și condiția caracterului cert al prejudiciului	117
3. Prejudiciile în masă și principiul reparării integrale a prejudiciului	118
I. Principiul reparării integrale a prejudiciului și stabilirea forfetară a daunelor.....	119
II. Principiul reparării integrale a prejudiciului și în contextul insolvabilității persoanei responsabile	120
4. Apariția unor noi forme de prejudicii reparabile.....	121
I. Prejudiciul posttraumatic specific rezultat ca urmare a unui eveniment catastrofal	121
II. Prejudiciul de angoasă.....	123

Respect pe III. Prejudiciul specific de contaminare.....	125
5. Apariția unor forme de răspundere civilă apremială în contextul prejudiciilor în masă. Principiul precauției	128
b. Raportul de cauzalitate, condiție a răspunderii civile, în contextul prejudiciilor în masă.....	129
Capitolul II. Apariția unor forme speciale de răspundere civilă și a unor fonduri speciale de indemnizare în contextul prejudiciilor în masă.....	134
a. Emergența unor noi forme de răspundere civilă în contextul prejudiciilor în masă.....	135
1. Răspunderea civilă pentru daune nucleare.....	135
2. Răspunderea pentru produse defectuoase.....	139
3. Răspunderea civilă pentru prejudicii cauzate mediului	143
4. Răspunderea civilă pentru încălcarea regulilor de concurență	147
b. Apariția unor fonduri speciale de indemnizare pentru repararea prejudiciilor în masă.....	154
1. Fondul de compensare al victimelor infracțiunii.....	155
2. Sistemele de indemnizare în Franța	157
c. Concluzie. Dreptul substanțial și prejudiciile în masă	160
Secțiunea a 2-a. Impactul prejudiciilor în masă asupra sistemului judiciar și soluțiile avansate pentru a face față la acestea	161
Capitolul I. Prejudiciile în masă și impactul acestora asupra sistemului judiciar.....	162
a. Creșterea numărului de litigii: efectul imediat și direct al prejudiciilor în masă.....	162
b. Impactul prejudiciilor în masă asupra derulării și efectelor actului de justiție	166
1. Prejudiciile în masă și durata litigiilor.....	167
2. Costurile procesuale și prejudiciile în masă.....	169
3. Favorizarea înțelegerilor frauduloase în contextul prejudiciilor în masă.....	170
4. Jurisprudența neunitară în contextul prejudiciilor în masă	174
c. Concluzie sub aspectul impactului prejudiciilor în masă asupra sistemului judiciar.....	177
Capitolul II. Mecanisme propuse pentru soluționarea prejudiciilor în masă	178
a. Stabilirea obiectivelor ce ar trebui avute în vedere cu ocazia instituirii unui mecanism pentru soluționarea prejudiciilor în masă	179
1. Obiectivele mecanismelor speciale implementate în dreptul comparat pentru soluționarea prejudiciilor în masă.....	179
I. Statele Unite ale Americii.....	180
II. Canada	183
2. Obiectivele unui mecanism de reparare a prejudiciilor în masă în dreptul intern.....	185
I. Obiectivele substanțiale: optima înlăturare a efectelor negative ale ilicitului și optima prevenție	186
I.1. Înlăturarea efectelor negative ale ilicitului	186
I.2. Prevenirea săvârșirii unor fapte ilicite pe viitor.....	189
I.3. Relația dintre funcția reparatorie și cea preventiv-educativă.....	195
II. Obiective procesuale: accesul la instanță, asigurarea garanțiilor unui proces echitabil și soluționarea cauzelor într-un termen rezonabil.....	197
II.1. Accesul la justiție	198

II.2. Respectarea garanțiilor unui proces echitabil.....	203
II.3. Soluționarea cauzelor într-un termen optim și previzibil.....	206
III. Obiective privind eficiența: reducerea numărului de cauze și al costurilor.....	208
IV. Concluzie sub aspectul obiectivelor.....	209
b. Analiza posibilelor moduri de reacționare la prejudiciile în masă.....	209
1. Soluționarea prejudiciilor în masă prin intermediul unor acțiuni civile individuale.....	210
I. Avantajele abordării.....	210
II. Dezavantajele abordării.....	211
2. Instituirea unor sisteme speciale de răspundere.....	212
I. Avantajele abordării.....	213
II. Dezavantajele abordării.....	214
3. Instituirea unor proceduri administrative de indemnizare a victimelor.....	215
I. Avantajele abordării.....	216
II. Dezavantajele abordării.....	216
4. Consolidarea parțială. Multidistrict Litigation (MDL).....	217
I. Avantajele abordării.....	218
II. Dezavantajele abordării.....	219
5. Group Litigation Orders (GLO).....	219
I. Avantajele abordării.....	220
II. Dezavantajele abordării.....	221
6. Cauzele model. Sistemul german.....	222
I. Avantajele abordării.....	224
II. Dezavantajele abordării.....	224
7. Acțiunea colectivă.....	225

PARTEA A II-A

ACȚIUNEA COLECTIVĂ ȘI PREJUDICIILE ÎN MASĂ.....	226
--	------------

TITLUL I

IDENTIFICAREA CONCEPTULUI ȘI A SISTEMULUI DE REFERINȚĂ.....	228
Secțiunea 1. O viziune generală asupra noțiunii de acțiune colectivă.....	229
Capitolul I. Acțiunea colectivă și evoluția temporală și spațială a acesteia.....	229
a. Noțiunea de „acțiune colectivă”.....	229
1. Definirea noțiunii.....	229
I. Noțiunea în dreptul comparat.....	230
II. Definiția noastră.....	232
2. Elementele de particularitate ale acțiunii colective.....	233
3. Calificarea juridică a acțiunii colective.....	234
I. Natura procedurală sau substanțială a acțiunii colective.....	234
II. Natura juridică a acțiunii colective din perspectivă procesuală.....	238
II.1. Acțiunea colectivă ca o formă de litisconsorțiu.....	239
II.2. Acțiunea colectivă ca o formă de litigiu prin reprezentant.....	240
II.3. Clasa ca o entitate distinctă.....	242
II.4. Acțiunea colectivă: instituție <i>sui-generis</i>	244
b. Evoluția acțiunii colective.....	245
1. Evoluția istorică a acțiunii colective. De la rectorul de Barkway la Wal-Mart și între.....	245

Respect pe	I. Originea acțiunii colective în dreptul englez.....	246
	II. Acțiunea colectivă în Statele Unite ale Americii: începuturile.....	249
	III. Acțiunea colectivă americană modernă: de la reforma din 1966 în prezent.....	254
2.	Extinderea acțiunii colective în afara spațiului american. Evoluția geografică	260
	I. Aspecte generale.....	260
	II. Extinderea acțiunii colective în Europa.....	261
c.	Concluzie	265
Capitolul II.	Formele acțiunii colective.....	266
a.	Formele acțiunii colective în funcție de modalitatea de desemnare a clasei.....	266
	1. Acțiunea colectivă voluntară (sau de tip <i>opt-in</i>)	267
	2. Acțiunea colectivă dispozitivă (sau de tip <i>opt-out</i>).....	271
	3. Acțiunea colectivă imperativă (sau de tip <i>mandatory</i>)	276
	4. Alegerea formei de acțiune colectivă în funcție de modul de determinare a clasei.....	280
b.	Formele acțiunii colective în funcție de domeniul de aplicare al acesteia	284
c.	Formele acțiunii colective prin raportare la calitatea procesuală a clasei.....	285
d.	Formele acțiunii colective în funcție de obiect	287
e.	Formele acțiunii colective în funcție de întinderea acesteia.....	288
f.	Formele acțiunii colective în funcție de modalitatea de soluționare a diferendului	289
g.	Formele acțiunii colective în funcție de persoana reprezentantului	290
Secțiunea a 2-a.	Alegerea modelului de referință: de la Federal Rule of Civil Procedure 23 la Recomandarea Comisiei și între	298
Capitolul I.	Posibile modele de referință	298
a.	Modelul american de acțiune colectivă (<i>the class action</i>)	299
b.	Modelul canadian de acțiune colectivă.....	304
c.	Modelul brazilian de acțiune colectivă.....	310
d.	Modelul olandez de acțiune colectivă	315
e.	Modelul de acțiune colectivă propus de Comisia Europeană	322
f.	Concluzie în ceea ce privește modelele	328
Capitolul II.	Situația din România și alegerea modelului de referință.....	329
a.	Situația României în ceea ce privește acțiunile colective	330
	1. Cadrul normativ general din perspectiva acțiunilor colective.....	330
	2. Acțiuni cuprinse în dreptul pozitiv național ce pot fi catalogate ca fiind colective	332
	I. Reprezentarea în caz de litisconsorțiu.....	332
	II. Acțiunile formulate de către sindicate	333
	III. Acțiunile formulate de asociațiile de protecție a consumatorilor	335
	IV. Acțiunile formulate de asociațiile pentru apărarea drepturilor omului.....	337
	V. Acțiunea reglementată de art. 12 și art. 13 din Legea nr. 193/2000	338
	VI. Concluzie	344
b.	Alegerea modelului de referință. Argumente	344
	1. Identificarea modelului de referință	345
	2. Argumente împotriva alegerii modelului american: americanizare și excepționalismul american.....	346
	3. Argumente pentru alegerea modelului american.....	348

TITLUL II

ELEMENTE DE SPECIFICITATE ÎN SOLUȚIONAREA CAUZELOR ÎN PROCEDURA

ACȚIUNII COLECTIVE	350
Secțiunea 1. Procedura acțiunii colective.....	350
Capitolul I. Demararea procedurii.....	351
a. Sesizarea instanței.....	351
b. Instanța de judecată. Competență și atribuții.....	353
1. Competența instanței de judecată.....	353
I. Competența <i>ratione loci</i> și <i>ratione materiae</i> a instanțelor	353
II. Competența internațională a instanței.....	357
2. Rolul special al judecătorului în procedura acțiunii colective.....	359
c. Membrii clasei și pârâtul în procedura colectivă.....	360
1. Poziția juridică a membrilor clasei în acțiunea colectivă	361
2. Pârâtul în acțiunea colectivă.....	362
d. Concluzie	363
Capitolul II. Condițiile certificării acțiunii colective	364
a. Etapa certificării. Justificări și particularități.....	364
1. Sisteme care nu prevăd o procedură de certificare.....	364
2. Rolul și funcțiile certificării acțiunii colective în Statele Unite ale Americii ...	366
I. Cererea de certificare.....	366
II. Importanța certificării	367
III. Standardul pentru certificare.....	369
IV. Obiectul și limitele certificării.....	371
V. Momentul certificării	373
VI. Cazul mai multor acțiuni pendinte.....	373
VII. Efectele hotărârii de certificare	374
VIII. Apelul împotriva hotărârii de certificare	376
b. Condițiile pentru certificare	380
1. Condiții comune pentru certificare	383
I. Caracterul definibil al clasei – condiție comună implicită.....	384
II. Pluralitatea.....	385
II.1. Abordarea substanțială a condiției pluralității	386
II.2. Abordarea formală a pluralității	388
III. Comunitatea problemelor de fapt sau de drept.....	390
IV. Tipicitatea	394
V. Reprezentarea adecvată.....	397
V.1. Reprezentantul clasei.....	401
V.2. Avocatul	407
V.2.1. Reprezentarea sau asistarea obligatorie prin avocat	407
V.2.2. Rolul avocatului în cadrul acțiunii colective. Importanța unei atente supravegheri a instanței.....	408
V.2.3. Alegerea avocatului.....	412
2. Condițiile specifice pentru certificare	417
I. Acțiunea prevăzută de Rule 23 (b)(1)(A)	418
II. Acțiunea prevăzută de Rule 23 (b)(1)(B).....	419
III. Acțiunea prevăzută de Rule 23 (b)(2).....	422
IV. Acțiunea prevăzută de Rule 23 (b)(3).....	425
IV.1. Condiția predominanței	427
IV.2. Condiția superiorității.....	430

Respect 3. Condiția aparenței de drept.....	433
4. Concluzie.....	434
Secțiunea a 2-a. Alte elemente de specificitate ale acțiunii colective.....	437
Capitolul I. Actele de dispoziție procesuală. Privire specială asupra tranzacției.....	438
a. Considerații generale cu privire la actele de dispoziție procesuală în dreptul nostru.....	438
b. Actele de dispoziție procesuală în contextul acțiunii colective. Aspecte generale.....	440
c. Tranzacția încheiată în cadrul acțiunii colective.....	441
1. Considerații generale.....	441
2. Momentul negocierii și al încheierii tranzacției.....	443
3. Rolul părților, al avocatului clasei și al instanței în tranzacție.....	445
I. Atribuțiile reclamantului reprezentant și ale avocatului.....	445
II. Atribuțiile instanței de judecată.....	447
III. Obiectorii.....	447
4. Analiza tranzacției.....	449
Capitolul II. Notificarea.....	454
a. Rolul și natura notificării.....	455
b. Momentele supuse notificării și conținutul acesteia.....	458
c. Suportarea costurilor cu notificarea.....	459
d. Modalitățile de notificare.....	460
Capitolul III. Finanțarea acțiunii colective și costurile procesuale.....	462
a. Finanțarea acțiunii colective.....	463
1. Finanțarea acțiunii colective de către avocat.....	463
2. Finanțarea acțiunii colective de către un terț.....	466
3. Finanțarea prin intermediul unui fond special constituit.....	467
b. Stabilirea onorariului avocațial în contextul acțiunii colective: opțiunea americană.....	469
c. Stabilirea costurilor de judecată și reflectarea acestora asupra membrilor clasei.....	474
Secțiunea a 3-a. Soluționarea cererii și autoritatea de lucru judecat.....	476
Capitolul I. Soluționarea acțiunii colective.....	477
a. Elemente specifice în materia probațiunii.....	477
b. Analiza pe fond a cererii.....	483
c. Distribuirea sumelor.....	486
Capitolul II. Autoritatea de lucru judecat.....	489
a. Efectele hotărârii de respingere a certificării sau de decertificare.....	490
b. Efectele hotărârii pronunțate pe fondul cauzei.....	491

TITLUL III

ACȚIUNEA COLECTIVĂ ȘI PREJUDICIILE ÎN MASĂ. ANALIZĂ DIN PERSPECTIVA OBIECTIVELOR. MODELUL PROPUȘ.....

Secțiunea 1. Dezavantajele și avantajele acțiunii colective.....	495
Capitolul I. Dezavantajele acțiunii colective ca mijloc de reparare a prejudiciilor în masă.....	495
a. Sub aspect substanțial.....	496
1. Acțiunea colectivă și supra-prevenția.....	496
2. Acțiunile colective se exercită uneori în unicul avantaj al avocaților.....	498

3. Pierderea individualității răspunderii civile în general și a prejudiciului în special.....	499
b. Sub aspect procesual.....	502
1. Încălcarea dreptului de acces individual la instanță și a dreptului persoanelor prejudiciate de a-și susține personal cauza	502
2. Certificarea unei acțiuni colective conduce la o formă de „șantaj legalizat”	505
3. Acțiunea colectivă creează cadrul procesual pentru fraudarea drepturilor și intereselor legitime ale persoanelor prejudiciate	506
c. Sub aspect sistemic	507
1. Acțiunile colective încurajează procesele.....	508
2. Acțiunile colective sporesc complexitatea litigiilor	509
Capitolul II. Avantajele acțiunii colective	511
a. Sub aspect substanțial.....	511
1. Facilitează repararea noilor tipuri de prejudicii	512
2. Conduce la o mai bună realizare a funcției preventive.....	512
3. Crește posibilitatea de realizare a creanței.....	517
b. Sub aspect procesual.....	517
1. Facilitează accesul la instanță.....	518
2. Egalizează armele între victime și autorul faptei ilicite sau persoana responsabilă	520
3. Reduce costurile.....	522
4. Înlătură riscul unei jurisprudențe divergente	523
c. Sub aspect sistemic	524
1. Degreveză instanțele de judecată	524
2. Reduce costurile pentru sistemul judiciar	526
3. Crește încrederea în sistemul judiciar	526
Concluzie asupra titlului	527
Secțiunea a 2-a. Modelul propus de acțiune colectivă.....	527
Concluzie	547
Bibliografie	553

Prejudiciile în masă

Prima parte a lucrării este dedicată construcției conceptuale a prejudiciilor în masă, în scopul delimitării acestora față de prejudiciile de drept comun, identificării principalelor trăsături și în vederea stabilirii principalelor moduri în care sistemele au reacționat la acestea.

Această parte este structurată în două titluri. Titlul I își propune să evidențieze contextul de manifestare a prejudiciilor în masă și să identifice trăsăturile fundamentale ale acestora. În acest sens, Secțiunea 1 este dedicată evidențierii modului în care a evoluat societatea cu predilecție în ultimul secol și cum a influențat acest lucru felul în care se săvârșesc faptele ilicite civile și efectele pe care acestea le produc. Secțiunea a 2-a se concentrează pe identificarea acelor elemente care diferențiază prejudiciile în masă de prejudiciile de drept comun și pe modul în care acestea pot fi clasificate.

Titlul II este axat pe analiza impactului prejudiciilor în masă și a modului în care sistemele de drept pot reacționa la acestea. Astfel, Secțiunea 1 este dedicată analizei impactului substanțial al prejudiciilor în masă, o atenție specială fiind acordată răspunderii civile. Secțiunea a 2-a abordează problema impactului prejudiciilor în masă asupra sistemului judiciar, a obiectivelor ce ar trebui avute în vedere la momentul analizei mecanismelor instituite pentru a face față acestora și a principalelor moduri prin care efectele negative ale prejudiciilor în masă ar putea fi înlăturate.

Analiza este preponderent una de drept comparat, fiind avute în vedere îndeosebi jurisprudența și doctrina din Statele Unite ale Americii, Franța și Canada, însă cu referiri constante și la alte sisteme de drept. Totodată, de fiecare dată când se va impune, vom face trimiteri la legislația, jurisprudența și doctrina din țara noastră.

Conceptul de prejudicii în masă

Modul în care societatea a evoluat, cu predilecție în ultima jumătate de secol, a condus la multiple schimbări de paradigmă. Dezolarea aglomerațiilor urbane, a tehnologiilor, a științei, a mijloacelor de producție și distribuție și a consumului au favorizat apariția fenomenului de globalizare, în cadrul căruia se realizează un schimb masiv de tehnologii și informații, produsele și serviciile circulă global, iar individul devine adesea doar parte a unui angrenaj cu mult mai larg și mai complex.

Toate acestea au conturat treptat imaginea unei societăți masificate, în care raporturile sociale și juridice nu mai vizează un număr redus de indivizi, ci mase de persoane caracterizate printr-o serie de trăsături comune. În cadrul acesteia evenimentele sociale presupun participarea unui număr mare de persoane, bunurile se produc în milioane de bucăți, iar serviciile se adresează la zeci de mii sau chiar milioane de beneficiari.

Masificarea societății a adus cu sine și o masificare proporțională a riscului ca un număr semnificativ de subiecți de drept să fie prejudiciați ca urmare a aceluiași ilicit. Aceste fapte ilicite pot fi unele cu caracter de noutate, materializate în contextul noilor tehnologii sau tipuri de relații economice ori forme vechi de ilicit, care însă capătă o cu totul altă dimensiune și un alt impact în contextul societății masificate. Așa se face că, tot mai adesea, prin intermediul faptelor ilicite nu mai sunt lezate doar drepturile sau interesele legitime aparținând unei persoane, ci unor clase întregi de subiecți.

Astfel, un produs defectuos, ce a fost fabricat și distribuit în masă, va afecta tot atâtea persoane câte l-au achiziționat, un dispozitiv medical prost conceput va periclita viața sau integritatea corporală a zeci de mii de persoane, un accident tehnologic va afecta proprietate aparținând unor mii de indivizi și va leza integritatea corporală a altor câteva mii, manipulare pieței de capital va prejudicia mii sau zeci de mii de investitori, existența unor întreprinderi cu mii de angajați va ocaziona existența unor discriminări sistemice, iar derularea de raporturi juridice în masă va permite lezarea, prin intermediul clauzelor abuzive, în aceeași măsură drepturilor și intereselor legitime aparținând consumatorilor.

Acest nou mod de manifestare a prejudiciilor a atras în ultimii ani tot mai mult atenția legiuitorilor, practicii și doctrinei, care au încercat, pe de o parte, să le conceptualizeze și să le delimiteze față de prejudiciile de drept comun, iar, pe de altă parte, să ofere noi mijloace juridice, atât substanțiale, cât și procesuale, prin care acestea pot fi reparate.

Secțiunea 1

Contextul apariției prejudiciilor în masă

Principalele instituții juridice civile, inclusiv răspunderea civilă, fie ea contractuală sau delictuală, au fost conceptualizate într-un moment în care raporturile juridice se caracterizau printr-un înalt nivel de individualitate. Un bun era conceput și vândut unui număr redus de persoane, un serviciu se adresa unei comunități restrânse, o faptă ilicită leza drepturile și interesele legitime aparținând, de regulă, unui singur individ, iar fiecare contract era rezultat voințelor concordante ale părților. În acest context, răspunderea avea o componentă profund morală, prejudiciul fiind văzut ca rezultatul unei fapte săvârșite cu vinovăție și reprobabile social

Resp. Lucrurile s-au schimbat însă treptat. Revoluția industrială a adus cu sine noi provocări pe fondul utilizării tot mai extinse a mașinilor, ceea ce a făcut ca adesea să fie imposibilă stabilirea unei culpe în raport cu o faptă prejudiciabilă. De aceea, într-o primă etapă, doctrina și practica au admis existența unor situații de răspundere civilă în care culpa să fie prezumată, iar ulterior, prin dezvoltarea unor noi teorii pe tărâmul fundamentelor, s-a permis angajarea obiectivă a acesteia, indiferent de culpa autorului. Răspunderea civilă a rămas totuși una individuală, opunând o persoană responsabilă și o victimă.

Ultima jumătate de secol a condus la noi provocări. Tehnologiile și știința s-au dezvoltat într-un ritm fără precedent, producția de bunuri și prestarea de servicii au atins dimensiuni goliatice, așezările urbane cu milioane de locuitori s-au înmulțit, iar comerțul a devenit internațional pe fondul globalizării și al dezvoltării mijloacelor de transport. Toate acestea au condus la o „masificare” a societății și a riscurilor și la o reorientare a raporturilor juridice dinspre individ spre clase de persoane.

Capitolul I. De la raporturile juridice individuale la globalizare și societatea „masificată”

Faptul că societatea se află într-o continuă evoluție este o realitate incontestabilă, noile descoperiri științifice, tehnologice și medicale impunând în mod constant transformări mai mult sau mai puțin de substanță. Pentru ca dreptul să-și poată realiza funcțiile sale și să constituie un suport viabil pe care să se dezvolte relațiile sociale și economice, trebuie ca acesta să reflecte realitatea și să corespundă nevoilor în constantă schimbare ale societății.

La momentul la care legea civilă a fost codificată, în urmă cu mai bine de două secole, de către Codul civil napoleonian, de unde a fost preluată șase decenii mai târziu aproape *ad litteram* de vechiul Cod civil român, aceasta corespundea în mare măsură nevoilor și așteptărilor de la acea vreme. Intrarea în vigoare a noului Cod civil, în 2011, a constituit o șansă unică pentru legiuitorul român să-și pună problema în ce măsură instituțiile civile clasice mai corespund noilor realități. Concluzia la care a ajuns legiuitorul a fost, se pare, că în multe aspecte, inclusiv în materie de răspundere civilă, nimic substanțial nu se impune a fi schimbat. Se ridică totuși întrebarea în ce măsură unele dintre aceste reguli corespund realităților din societatea contemporană sau mai degrabă unele au devenit vetuste, desuete.

a. Evoluțiile răspunderii civile: de la răspunderea civilă subiectivă la cea obiectivă

Atunci când vine vorba de fapte ilicite civile și de lezarea unor drepturi și interese legitime, instituția cel mai adesea incidentă este cea a răspunderii civile, văzută ca *acel raport juridic de obligații pe care o persoană, numită răspunzătoare, este îndatorată să repare prejudiciul înjurt suferit de către o altă persoană, numită victimă sau persoană prejudiciată*¹, cu toate că, uneori, se poate pune problema și a altor instituții de drept civil². De aceea, analiza situațiilor în care o faptă ilicită prejudiciază un număr mare de persoane nu poate face abstracție de răspunderea civilă și de modul în care aceasta a evoluat de-a lungul timpului.

¹ L. Pop, în L. Pop, I.-F. Popa, St.I. Vidu, *Curs de drept civil. Obligațiile*, Ed. Universul Juridic, București, 2015, p. 301. Pentru alte definiții ale răspunderii civile, a se vedea lucrările citate în același loc n.s. 3 și lucrările citate de același autor în *Drept civil român. Teoria generală a obligațiilor*, Ed. Lumina Lex, București, 2000, p. 164, n.s. 3.

² În sensul că răspunderea civilă este elementul central al răspunderii juridice, a se vedea L. Pop, *Drept civil român...*, op. cit., p. 164.

Respectarea normelor în materie de răspundere civilă atât societatea franceză, cât și cea românească erau preponderent rurale. Majoritatea covârșitoare a oamenilor locuiau în comunități mici, iar marile centre urbane, cu milioane de locuitori, erau încă o excepție¹, Roma fiind, înainte de secolul al XVIII-lea, singurul centru urban care atinsese vreodată un milion de locuitori². Lucrurile nu s-au schimbat dramatic nici în cursul secolului al XVIII-lea, până la finalul acestuia existând un singur oraș ce a depășit limita de un milion de locuitori Beijing³.

În acest mediu, majoritatea raporturilor juridice prezentau un înalt nivel de individualitate. Contractele erau rezultatul unor negocieri între părți, faptele delictuale vătămau, de regulă, o singură persoană sau un număr redus de persoane, identificarea autorului ilicitului civil sau a cauzei prejudiciului nu era, de cele mai multe ori, un demers dificil, iar între autor și victimă nu exista, în majoritatea cazurilor, un dezechilibru major sub aspectul capacității financiare sau informaționale. Individul, cu trăsăturile sale caracteristice, ce-l delimitau de alții, se afla în centrul normei. Dreptul aparținea unui individ determinat, obligația corelativă de asemenea, prejudiciul stabilit trebuia să reflecte fidel consecințele negative suferite de titularul dreptului ca urmare a acțiunii ilicite, iar remediu acordat să permită un veritabil *restitutio in integrum*, o reîntoarcere la un „*status quo ante*”⁴. De asemenea, raportul de cauzalitate, văzut ca un *nexum* între faptă și prejudiciu, impunea analiza existenței unei legături între un fapt determinat și consecințele concrete suferite de un individ anume.

Totodată, răspunderea civilă avea o puternică componentă morală, fiind considerată o formă de „*înaltă morală socială*”⁵, „*o artă care are ca și finalitate justiția și salvagardarea unor principii esențiale (respectarea persoanei altuia, a cuvântului dat și a obligației de a nu vătăma pe altul)*”⁶. Componenta morală s-a reflectat în plan juridic mai ales prin fundamentarea răspunderii civile pe ideea de culpă, aceasta fiind admisibilă numai atunci când fapta autorului era una culpabilă⁷. Astfel, răspunderea civilă intervenea, fără rezerve, doar în ipoteza în care autorul trebuia și putea cel puțin să prevadă consecințele prejudiciabile ale faptei sale ilicite și cu toate acestea a ales să acționeze, cauzând în acest mod altuia un prejudiciu⁸. Așa se face că angajarea răspunderii civile în persoana autorului era văzută ca o formă de sancționare a sa pentru fapta ilicită, sub forma obligării la repararea prejudiciului suferit de către victimă. Având în vedere caracterul sancționatoriu al răspunderii civile, acesteia i s-a atribuit, pe lângă funcția reparatorie, și o funcție preventiv-educativă, apreciindu-se că atât autorul, cât și societatea, în general, se vor abține să săvârșească pe viitor astfel de fapte în măsura în care vor cunoaște că săvârșindu-le vor fi ținuți să repare prejudiciul¹⁰.

¹ Conform site-ului www.demographia.com, în anul 1807 Parisul avea o populație de 580.607 locuitori.

² A se vedea, în acest sens, J.C. Chesnais, *Population, Urbanization and Migration*, în „*Population and Development: Challenges and opportunities*”, editat de A.G. Vishnevsky, EOLSS Publishers, 2009, p. 190.

³ *Ibidem*.

⁴ A se vedea, în acest sens, C. Le Gallou, *La notion d'indemnité en droit privé*, LGDJ, Paris, 2007, p. 107.

⁵ A se vedea, în acest sens, Ph. Le Tourneau, *Des mérites et vertus de la responsabilité civile*, în „*Gaz. Pal. Trib. Paris*”, 1985, p. 283.

⁶ *Ibidem*.

⁷ Principiul răspunderii subiective, întemeiată pe culpă, este prevăzut atât de art. 1.382-1.383 C. civ. francez, cât și de art. 998-999 vechiul C. civ. român.

⁸ La momentul codificării răspunderii civile aceasta era una invariabil fundamentată pe culpă. În lipsa culpei autorului nu exista răspundere, considerându-se că prejudiciul nu-i poate fi imputat acestuia. A se vedea în acest sens, L. Pop, *Drept civil român...*, op. cit., pp. 181-183.

⁹ A se vedea, în acest sens, L. Pop, *Drept civil român...*, op. cit., p. 170 și L. Pop, în L. Pop, I.-F. Popa, St.I. Vic, *Curs de drept civil...*, op. cit., p. 311.

¹⁰ A se vedea, în acest sens, L. Pop, *Drept civil român...*, op. cit., p. 170.